

SHUKRULLO SHE'RIYATINING MAVZU DOIRASI

Kurbanova Saida Bekchanovna, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

THE SUBJECT OF SHUKRULLO'S POETRY

Kurbanova Saida Bekchanovna, Associate professor, Urgench State University named after Abu Rayhan Beruni, candidate of Philological Sciences

ТЕМАТИКА ПОЭЗИИ ШУКРУЛЛО

Курбанова Саида Бекчановна, доцент Ургенчского государственного университета имени Абу Райхана Беруни, кандидат филологических наук

Annotatsiya: Mazkur maqolada Shukrullo she'riyatining mavzu doirasi tahlil etiladi. Shukrullo she'rlarida tabiatning eng nodir mo'jizasi – inson tabiatidagi ezgulik, muhabbat, vatanparvarlik, ma'naviy barkamollik kabi xususiyatlar obrazli ifoda etiladi.

Kalit so'zlar: Shukrullo, she'riyat, mavzu, muhabbat, Vatan, poetik obraz, lirik qahramon.

Abstract: The article analyzes the subject matter of Shukrullo's poetry. Shukrullo's poems figuratively express the rarest miracle of nature – kindness, love, patriotism, spiritual perfection of human nature.

Keywords: Shukrullo, poetry, theme, love, Motherland, poetic image, lyrical hero.

Аннотация: В статье анализируется тематика поэзии Шукрулло. Стихи Шукрулло образно выражают редчайшее чудо природы – доброту, любовь, патриотизм, духовное совершенство человеческой натуры.

Ключевые слова: Шукрулло, поэзия, тема, любовь, Родина, поэтический образ, лирический герой.

KIRISH. Shukrullo she'riyati o'zining mavzu rang-barangligi, obrazliligi, falsafiy va assotsiativ mushohadakorlikka boyligi bilan ajralib turadi. Ushbu xususiyatlar inson va tabiat, inson va manguilik, inson va baxt, Vatan va xalq, yaxshilik va razolat, muhabbat va sadoqat, do'stlik kabi mavzularning poetik talqinida yaqqol namoyon bo'ladi. Shukrullo lirikasining markazida tabiatning nodir mo'jizasi – Inson turadi. Zero, "har qanday yaxshi she'r markazida o'zining quvonch va tashvishi, orzu va armoni bilan Inson turadi. She'r xuddi shu insondan, uning tabiati, maqsad va intilishlari, yanada to'g'risi, inson haqidagi tasavvurdan kelib chiqib tushuniladi" [10:35].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Adabiyot nazariyasi va badiiy asarning ilmiy-nazariy tahliliga oid rus va o'zbek adabiyotshunoslarining asarlariga, nazariy qarashlariga murojaat etildi. Xususan, maqolada

o'rta qo'yilgan muammolar A.A.Potebnya, N.Jabborov, U.Hamdani, Ya.Qosimovlar asarlaridagi ilmiy-nazariy qarashlar asosida ochib berildi. Ishda analiz, sintez, qiyosiy-tipologik metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Ishq-muhabbat mavzusi badiiy adabiyotning eng qadimiy va abadiy mavzularidan biri bo'lib, Shukrullo lirikasida ham sevgi-muhabbat go'zal, hayotbaxsh, nozik, sehrli va sirli tuyg'u sifatida bo'y ko'rsatadi. Muhabbat nafaqat ko'ngil mayli, balki u ilohiy, ijtimoiy-ma'naviy hodisa sifatida Olam va Odamni muvozanatda tutib turadigan qudratli tuyg'u hamdir. Muhabbatni, sevgini qadrlagan, uning ilohiy ne'mat ekanligini anglab yetgan insonning hayoti mazmunga, baxtga to'la bo'ladi, uning insonlarga, hayotga munosabatida mehr-oqibat, sadoqat ustunlik qiladi. Zero, Hazrat Alisher Navoiyning:

<https://orcid.org/0000-0001-5394-6922>

e-mail: saida-09@mail.ru

*Bo'lmasa ishq, ikki jahon bo'lmasun,
Ikki jahon demaki, jon bo'lmasun.*

Ishqsiz ul tanki, aning joni yo'q,

Husnni netsun kishikim, oni yo'q [2: 203] –
degan ta'rifida ishq-muhabbat mohiyati yorqin
namoyon bo'ladi.

Shukrulloning “Yaxshiki, muhabbat bor”
deb nomlangan turkum she'rlarida sevgi-muhabbat
mavzusi orqali hayot go'zalligi, inson qalb
tuyg'ularining mo'jizakor qudrati betakror
bo'yoqlarda badiiy gavdalantiriladi. Shoir turkumni
ishq-muhabbatga, sevgiga ta'rif izlashdan
boshlaydi. Uning lirik qahramoni (shoirning o'zi –
S.K.) sevgiga ta'rif izlar ekan, oltmish yoshida ham
unga jo'yali, aniq ta'rif topolmaganini aytadi.
Aslida, lirik qahramon layoqatsiz yoki go'l emas, u
mana shu ikkilanishlari, izlanishlari orqali asta-
sekin o'zligini namoyon etib boradi. Avvaliga u bu
nozik tuyg'uning asl mohiyatini ifodalovchi
mezonni topolmay qiynaladi:

Oltmish yil, sevgiga ta'rif izladim,

Izladim, bir mezon topmadim aslo.

Balki, ikki dilning qovushmog'idir,

Ikki dilda o'chmas, tug'ilgan vafol [7: 16].

Muhabbatga, sevgiga ta'rif topolmagan lirik
qahramon yana izlanishda! Endi u sevgining sirli,
sehrli tuyg'u ekanini anglab yetganday bo'lib, uni
ming qirrali toshga, mehrga, ko'z yoshiga qiyoslar
ekan, har bitta o'xshatish sevgi-muhabbat
fazilatlaridan bittasini namoyon qiladi:

Do'stim, sevgi – ming sir, ming sehr,

Sevgi – go'yo ming qirrali tosh.

Sevgi – qalbga singgan bir mehr,

Sog'inch chog'i balki tomgan yosh! [7: 22].

Ko'rinadiki, lirik “men” anglab yetgan
sevgi-muhabbat obrazli tasvir orqali universal
falsafiy, badiiy-estetik mazmun kasb etadi. Endi
uning mazmun-mohiyati diapazoni kengayib, **umid**
(Mayli, sirli qolsin mehrimiz mangu, Umid bilan
yashash o'zi bir sevgi!) [7:132]; **quvonch**
(Qalbmida sen hokim eding butunlay, Dunyoda
hech quvonch yo'q edi go'yo) [7:23]; **mehr** (Sevgi
– qalbga singgan bir mehr) [7:22]; **vafol** (Sochlarida
oq-u ko'rsam ham ajin, Sevgim qadimgidek
saqlanur hamon) [7:79]; **mo'jiza** (Sevgining
yulduzday mo'jizasi bor, Har tun jilovlaydi
e'tiboringni) [7:131] kabi tuyg'ularni ham o'zida
mujassam etadi.

Shukrulloning “Mening nazarimda” deb
nomlangan she'rda esa muhabbatga ta'rif berilar

ekan, u inson hayot yo'lini yorituvchi nurga
qiyoslanadi:

Mening nazarimda muhabbat go'yo

Hayotning yo'lini yorituvchi nur.

Ammo bu nur o'zi bo'lmaydi paydo,

Agarda alanga yonmasa gur-gur... [7:40].

Shoir nazdida muhabbat nuri qalblarga
harorat bag'ishlaydi, bu nur inson ruhini boyitadi,
hayotning notekis yo'llarini nurafshon etadi.
O'quvchi shoirning muhabbat mavzusiga
bag'ishlangan she'rlarini o'qir ekan, haqiqiy ishq-
muhabbatning Olam va Odam munosabatidagi
bunyodkorlik, yaratuvchilik mohiyatini hissiy-aqliy
idrok etadi. Zero, “Chinakam badiiy asarni hissiy-
aqliy idrok qilish orqali inson yuksak a'mollar
(ideallar) sari intilishi, ezgulik va haqiqatning
g'alaba qilishiga ishonch hissini hamda qalbida
junbushga kelgan go'zal hissiyotlarni namoyon
qilish imkoniga ega bo'lishi” mumkin[1:171].

Badiiy adabiyotning abadiy mavzularidan
yana biri bu – Vatan va xalq mavzusi bo'lib, u har
bir ijodkor ijodida turlicha poetik mazmun va badiiy
qiyofa kasb etadi. Chunki “Yaratilayotgan Vatan
obrazining asosiy konturlari umumiy (o'tmishi,
hoziri, xalqi, tabiati) bo'lgani uchun ham bu o'rinda
qanday tavsiflash (ya'ni rassom rang bergani kabi)
muhim ahamiyatga ega” [10:261] bo'ladi.
Shukrulloning Vatan mavzusiga bag'ishlangan
she'rlari mazmun-mohiyatiga shu jihatdan
yondashsak, ularda ham ko'pchilik shoirlar
she'riyatidagi kabi Vatanning umimiy konturlari:
uning o'tmishi, buguni va kelajagi, ona yurtning
betakror tabiati, o'zbek xalqining milliy-ma'naviy
qiyofasi poetik tadqiq etilganiga guvoh bo'lamiz.
Xo'sh, umumtadqiq etilgan Vatan, xalq qiyofasi,
ularning mazmun-mohiyati Shukrullo she'rlarida
qanday tavsiflandi? Shoirning individual uslubi,
poetik mahoratini belgilovchi badiiy-estetik omillar,
yetakchi tamoyillar nimalardan iborat edi?
Shukrullo she'rlari tahlili davomida ushbu
savollarga javob topamiz.

Xususan, Shukrullo lirikasining mavzu
doirasini, ularning asosini, ular poetik talqinidagi
o'ziga xoslik masalasini, birinchi navbatda, shoir
shaxsiyati bilan bog'liqlikda tadqiq etish lozim
bo'ladi. “Lirik asarning estetik qimmatini birinchi
galda ijodkor shaxsiyatining originalligi, yorqinligi,
lirik “men” munosabati, sezgi va taassurotlarning
qay darajada o'ziga xosligi, betakrorligi bilan
belgilanadi”[9: 19]. Shu ma'noda, Shukrulloning

Vatan va xalq mavzusidagi she'rlarida Vatanga muhabbat tuyg'ulari samimiy, beg'ubor va sodda ifodalangan. Shoir Vatanini, ona xalqini madh etar ekan, an'anaviy o'xshatishlar-u, jimjimador va yaltiroq so'zlardan, siyqasi chiqqan qoliplardan o'zini tiyadi. Zero, shoir shaxsiyatiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, uning bolalikdan o'ta yaltiroq ranglarni xush ko'rmaganligini, kiyinishda ham, biror ishga yondashishda ham mayinlik va soddalikni yoqtirganligini payqaymiz. Bu haqda Shukrulloning o'zi shunday yozadi: "... O'ta yaltiroq ranglarni yomon ko'rardim. Kiyimda ham, qalamtarosh, hatto varrak qog'ozlarida ham mayin rang bo'lishini istardim. Agarda varrakning bir qulog'ini uzunroq yoki tumorini qiyshiqroq sirachlab qo'ygan bo'lsam, shu ham g'ashimni keltirib, g'ijimlab tashlardim. Qaytadan silliq qilib yasar edim"[8:58]. Shoir shaxsiyatidagi bu soddalik va oddiylik uning lirik qahramoni "men"ida ham namoyon bo'lgan. Zero, uning lirik qahramoni Vataniga, xalqiga ulug' bir qadriyat sifatida qaraydi, ularni boricha sevadi, ulug'laydi. Ona-yurt, xalqparvarlikning o'ziga xos poetik talqini shoirning "Suyanchiq" she'rida yorqin ifodalangan. She'rning dastlabki bandi lirik qahramonning ko'ngliga murojaati bilan boshlanadi:

*"Hayt", degan tuyaga madad deydilar,
Quvvat bo'lar deydi, arg'amchiga qil.
Yolg'iz kezlarimda kim dalda bo'lar,
Kim suyanchiq bo'lar senga, ey ko'ngil?*

[7:107].

Yolg'iz safarga otlangan oqshom paytlarini, uni safarga kuzatgan otasi siymosini xotirlagan lirik qahramonning xayolida, birinchi navbatda, o'sha paytlari otasi qo'lida ko'tarib chiqqan chiroq gavdalanadi:

*Yoshlik chog'larimda safarga chiqsam,
Mobodo qaygadir oqshom olsam yo'l,
Qo'lda chiroq tutib hamisha otam
Kuzatib qolardi silkitgancha qo'l.
Uning daldasida qishloqdan o'tib,
Ortimga qayrilib qaraganim choq,
Menga madad bo'lib, suyanchiq bo'lib,
Ko'rinish turardi hamon u chiroq* [7:107].

Yoshligida oddiygina ko'ringan bu chiroq endi unga suyanchiq, madadkor va qadrlidir. Chunki o'sha qadrdon chiroq shu'lasi yoshligi ortda qolgan lirik qahramonga hamisha otasining mehrga to'la qalbini, madadini, tug'ilib-o'sgan qishlog'ini – Vatanini eslatib turadi:

*Endi qayga bormay, qayerda bo'lmay,
Ko'z o'ngimdan ketmas hamon u chiroq.
Uning shu'lasida kunduz kuniday
Yarqirab ko'rinar men o'sgan qishloq* [7:107].

Ma'lumki, badiiy adabiyotda chiroq yorug'lik, ezgulik ramzi sifatida ishlatilgan. Ushbu she'rda ham chiroq detali qo'llanilar ekan, u o'z ma'nosida oqshom paytlari safarga chiqqan lirik qahramon yo'lini oydinlatsa, ramziy ma'noda badiiy-poetik unsur sifatida lirik subyektning qalbini yoritadi: uning hayotda oq va qorani, yaxshiyu yomonni, ezgulik va yovuzlikni farqlashiga, o'zligini anglashiga yordam beradi:

*Mana ortda qoldi yoshlik chog'larim,
Qirning ortidagi otam qabrider.
Ammo yuragimni yoritar har zum
O'sha yongan chiroq otam qalbider* [7:107].

Shukrulloning zamondoshi va qalin do'sti Rasul Hamzatov lirikasida ham chiroq detali ramziy ma'no tashigan she'r mavjudligini kuzatdik. Bu she'rda ham lirik qahramonga qoqilib ketmasligi uchun onasi tomonidan tutilgan chiroq ramziy ma'noda oliy va ezgu maqsadlarga eltuvchi mador, suyanchiq kabi ramziy ma'no kasb etgan:

*Toliqqan oyoq-la qaro kechada
Gar bazo'r sudralib men kelar bo'lsam,
Qoqilib yurmasin deya ko'chada,
Chirog'in tutardi darchadan onam.
Ozmuncha yurmadim men shundan buyon,
Qoldim bo'ronlarda, chaqmoqda ming bor.
Shunda ham yiroqdan o'sha nur hamon
Maqsadga yetish-chun baxsh etur murod* [3: 203].

Har ikkala shoir she'rida ham o'z qalbiga, o'z shuuriga xayolan sho'ng'igan, hech qachon o'tmishini va o'zligini unutmagan lirik "men" kechinmalari chuqur lirik pafosga yo'g'rilgan o'ziga xos milliy poetik manzara yaratilishiga asos bo'lgan.

Adabiyotshunos N.Jobborov she'riyatdagi yetakchi tamoyillarni ajratib ko'rsatar ekan, milliylik tamoyiliga alohida urg'u beradi. Olimning ta'kidlashicha, "Milliylikdan xoli bo'lgan tuyg'u ta'sir kuchidan ayriladi. Milliy ruhdan mosuvo tafakkur bamisoli qanotsiz qushga mengzaydi. Shunga ko'ra, milliylik she'riyatning asosiy tamoyilidir" [4:111]. Shu jihatdan qaraganda, Shukrulloning Vatan va xalq mavzusidagi aksariyat

she'rlari asosi milliylik tamoyiliga qurilgan desak, aslo yanglishmaymiz. Zero, "Suyanchiq" she'ring lirik qahramoni ham ona yurtga samimiy muhabbatini izhor qilar ekan, qishlog'ida o'sgan chinorlar, chuldiragan soylar, paxtazorlar, non hidi ufurib turgan tandirlar unga kimningdir mehrini, kimningdir madadini eslatadi. She'rda keltirilgan o'zbek xalqining milliy qiyofasini, tafakkur tarzini ifodalovchi detal-obrazlar (chinor, tandir, soy, oy) esa hissiy-ta'sirchanlikni ta'minlashga asos bo'lgan:

*Sahroda adashsam, ko'rinib turdi,
Men borman degandek chinor ham menga.
Dengizlarda suzsam mayoqdek bo'ldi,
Tongda tandirlardan chiqqan alanga* [7:

107].

She'rning lirik qahramoni uchun uning Vatani nafaqat jo'g'rofiy bir makon, balki u ham xuddi odamlardek nafas oladigan, mehr-muhabbat, sog'inch, baxt, iztirob, qayg'u singari tuyg'ularni his qiladigan va his qildiradigan "tirik mavjudot"dir! Shu bois bo'lsa kerak, lirik "men" qayerda bo'lmasin Vatani mehrida qayta tirilgan ota mehrini his qiladi:

*Qayerda bo'lmayin tirik otamdek,
Mehringni hamisha his qilganim on,
Ey go'zal diyorum, bir giyohingdek
Bo'la olsam deyman, dardingga darmon*

[7:108].

She'r yakunidagi "Ey go'zal diyorum, bir giyohingdek Bo'la olsam deyman, dardingga darmon" murojaati lirik "men" tilidan aytilgan bo'lsa-da, uni o'qigan o'quvchi bu murojaatni "o'ziniki" deya qabul qiladi, unda burch, mas'uliyat hissi yanada ortadi. Zero, "She'riyatning inson hayotidagi o'rni o'ziga xos bo'lib, u bizga xulosa va umumlashmalar chiqarishimizga yordam beradi. Shu ma'noda, she'riyat fanga yaqin, unga parallel faoliyatdir" [5:17].

Vatanparvarlik motivi Shukrullo lirikasi poetik vositalar birligini belgilashda muhim omil bo'lgan. Birinchidan, shoir she'riyatida Vatanga muhabbat assotsiativ va konkret-obyektiv obrazli tafakkur birligida namoyon bo'lsa: Vatan – ona (Ona Vatanim deb ataydi axir, Jahon turkiylari O'zbekistonni) [6:45], Vatan – muhabbat (Vatan ishq bilan, o, qalbim Dengiz kabi to'liq, limmo-lim. Sevgim bo'lmas aslo begona, Ishontiray qayta ont ichib) [7:60]; ikkinchidan, vatanparvarlik tuyg'ulari falsafiy umumlashtirilgan va ramziy poetik obrazlar

birligida yuzaga chiqqan: Vatan – mulk (Hammaga barobar mulkdir bu Vatan, Qani shu his! Tilim aytishga nochor) [6:44], Vatan – qalb burguti, Vatan – qalb o'ti (Vatan qalbim burguti, Vatan qalbimning o'ti) [6:155], Vatan – xazina, xalq – boylik, lirik qahramon – posbon (Xalq – boyligu, Vatan – xazina, Men posbon. Bu noyob kasb) [7: 60].

XULOSA. Shukrullo she'riyati mavzu jihatdan rang-barang bo'lib, unda muhabbat, Vatan, xalq, baxt, do'stlik kabi mavzular yetakchi o'rin egallaydi. Shoir lirikasi markazida Inson turadi.

Shukrullo lirikasida sevgi-muhabbat mavzusi orqali hayot go'zalligi, inson qalb tuyg'ularining mo'jizakor qudrati obrazli ifoda etilar ekan, haqiqiy ishq-muhabbatning Olam va Odam munosabatidagi bunyodkorlik, yaratuvchilik mohiyatiga e'tibor qaratiladi.

Shukrulloning Vatan va xalq mavzusiga bag'ishlangan she'rlarida vatanparvarlik, xalqparvarlik tuyg'ulari samimiy va sodda ifodalanadi. Shoirning lirik qahramoni Vatanga, xalqiga ulug' bir qadriyat sifatida qaraydi, ularni boricha sevadi va ulug'laydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdulla Sher, Husanov B. Estetika. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
2. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Еттинчи том. – Тошкент: Фан, 1991.
3. Гамзатов Р. Юксак юлдузлар. – Тошкент, 1964.
4. Жобборов Н. Янги замон шеърияти тамойиллари // Шарқ юлдузи, 2014, №3.
5. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. – Москва: Искусство, 1976.
6. Шукрулло. Танланган асарлар. II жилд / шеърлар, рубоийлар, дostonлар. – Тошкент: Шарқ, 2008.
7. Шукрулло. Танланган асарлар. III жилд. Шеърлар. Дostonлар. – Тошкент: Шарқ, 2009.
8. Шукрулло. Танланган асарлар. IV жилд. Жавохирот сандиғи. – Тошкент: Шарқ, 2011.
9. Қосимов Я. Ўзбек шеъриятида поэтик фикрнинг янгиланиш жараёни: Филол. фан. номз. дисс. – Тошкент, 1993.
10. Ҳамдам У. Янги ўзбек шеърияти. – Тошкент: Адиб, 2012.